

Т. Б. Мік

Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

КОРУПЦІЙНІ КОНТЕКСТУАЛЬНІ БАР'ЄРИ НАПОВНЕННЯ БЮДЖЕТУ В АСПЕКТІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Розглянуто питання впливу корупції на процес формування бюджету та її роль як загрози національній безпеці держави. Корупцію у сфері фінансів розглядають не лише як фактор економічної нестабільності, а й як пряму загрозу політичній та соціальній стабільності, що підриває легітимність державної влади, а також послаблює обороноздатність країни за умов зовнішніх і внутрішніх викликів. Акцентовано увагу на тому, що корупційні прояви у сфері державних фінансів істотно знижують ефективність податкового адміністрування, сприяють ухиленню від сплати податків, непрозору використанню бюджетних коштів та знижують рівень довіри громадян до державних інституцій. Визначено ключові корупційні бар'єри на етапах бюджетного процесу – від планування надходжень до їхнього розподілу та використання. Окреслено основні корупційні чинники, які перешкоджають наповненню бюджету України, а також оцінено їхній вплив на фінансову, економічну та соціальну безпеку держави. Недотримання бюджетних надходжень через корупційні схеми, тіньову економіку, зловживання посадовців та неефективність антикорупційних механізмів створює системну загрозу для фінансової безпеки та зменшує спроможність держави реагувати на зовнішні та внутрішні виклики. Унаслідок дослідження запропоновано низку рекомендацій з мінімізації впливу корупції на бюджетну систему. Наголошено на важливості посилення антикорупційної інституційної спроможності, прозорості діяльності органів влади та посадових осіб.

Ключові слова: бюджет; бюджетний процес; корупційні ризики; державні фінанси; національна безпека; обороноздатність держави; бюджетні надходження.

Вступ

Постановка проблеми. Найбільшу загрозу для доброчесного функціонування публічної влади становлять податкова система та бюджетні відносини. Розподіл державних коштів часто супроводжується тиском з боку державних структур, що не відповідає принципам доброчесності, а судова система, зазвичай, виявляється неефективною у боротьбі з такими проявами. За даними Міністерства фінансів України, щорічні бюджетні втрати зумовлюються тим, що через високий рівень корупції та повільні реформи іноземні інвестори змушені закривати свої проекти в Україні [19].

Рівень економічної культури країни можна оцінити за тим, наскільки відповідально витрачаються бюджетні ресурси, зокрема ті, що надходять від міжнародних фінансових інституцій, таких як МВФ, Світовий банк, ЄБРР тощо. Лише за наявності глибокого розуміння комплексу чинників, які формують корупційне середовище, протидія корупції може бути ефективною частиною національної безпеки.

Актуальність дослідження. Корупція є однією з найсерйозніших загроз сучасності. Вона призводить до нераціонального використання державних ресурсів, посилює соціальну та економічну нерівність, викликає

суспільне невдоволення, політичну напругу й знижує довіру громадян до державних інституцій. Така практика сприяє прогресуванню бідності та нерівного розподілу доходів, обмежуючи рівні можливості громадян у політичній, економічній та соціальній сферах [20]. Важливо усвідомлювати складну та багатогранну природу корупційних проявів. Серед найбільш руйнівних форм – торгівля впливом, привласнення бюджетних коштів, використання закритої інформації у власних інтересах, а також зловживання владними повноваженнями. Ці дії завдають істотної шкоди не лише добробуту громадян, а й безпеці держави загалом. Серед найпоширеніших наслідків корупції – надмірні витрати бюджету, затягування реалізації проєктів та неефективне використання фінансових ресурсів. Варто наголосити, що відкритий доступ до інформації сам собою не є виходом – потрібне впровадження дієвих інструментів контролю та підзвітності, які б забезпечували реальний нагляд за використанням публічних коштів. У контексті боротьби з корупцією особливу роль відіграє сфера формування державного бюджету, яка займає ключову позицію у системі економічної безпеки. Тому дослідження впливу корупційних бар'єрів на бюджетну стабільність є надзвичайно важливим і своєчасним кроком.

Мета дослідження та основні завдання для її досяг-

Інформація про авторів:

Мік Тарас Богданович, здобувач програми доктора філософії кафедри публічного управління та адміністрування.

Email: mik.taras@nltu.lviv.ua; <https://orcid.org/0009-0001-1275-3179>

Цитування за ДСТУ: Мік Т. Б. Корупційні контекстуальні бар'єри наповнення бюджету в аспекті загроз національної безпеки.

Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 1/2(82/83). Львів: НЛТУ України, 2025. С. 61–68.

Citation APA: Mik, T. B. (2025). Corruption contextual barriers to budget revenue: in the context of national security threats. *Efficiency of public administration*, 1/2(82/83), 61–68. <https://doi.org/10.36930/508208>

нення. Мета дослідження – окреслити та проаналізувати корупційні бар'єри, що перешкоджають ефективному наповненню державного бюджету України, та оцінити їх вплив на фінансову стійкість, національну безпеку і обороноздатність держави. Для досягнення мети визначено такі завдання: дослідити теоретичні аспекти бюджетного процесу, як головного інструмента реалізації державної політики у будь-якій сфері функціонування держави; визначити ключові внутрішні та зовнішні фактори, що перешкоджають бюджетним надходженням; дослідити взаємозв'язок між недонадходженням до бюджету та ризиками для національної безпеки; вивчити зв'язок між рівнем корупції та ефективністю державного фінансового управління; окреслити напрями усунення корупційних бар'єрів бюджетного наповнення.

Предметом дослідження є корупційні бар'єри наповнення бюджету в аспекті загроз національної безпеки.

Методи та інформаційна база дослідження

У роботі використано такі наукові методи: системний (для розгляду корупційних бар'єрів не ізольовано, а в тісному зв'язку з елементами фінансової, економічної, правової та безпекової систем держави); статистичний метод (для оброблення та інтерпретації прогнозів зростання економіки України); функціональний аналіз (для з'ясування завдань, які має виконувати кожен етап бюджетного процесу і як саме корупційні впливи порушують ці функції). Аналіз проведено на основі нормативно-правових документів, статистичних даних, аналітичних звітів державних органів, міжнародних організацій та експертних оцінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Основні аспекти, що стосуються корупційних чинників у бюджетній сфері, розглядають у великій кількості наукових праць. Бюджетування є лише однією складовою частиною широкої сфери управління державними фінансами, яка охоплює всі аспекти публічних фінансів та державних видатків [7]. У більшості праць наголошують на надзвичайній важливості прозорості, об'єктивності критеріїв розподілу фінансів, а також легітимності процесів ухвалення. Бюджетний процес зазвичай поділяють на чотири або п'ять етапів, і корупція може впливати на кожен із них [1]. Значна кількість досліджень стосується викликів та пріоритетів Державного бюджету 2025 р. та детального аналізу положень Бюджетної декларації на 2025-2027 рр. [21]. Зважаючи на загрози національній безпеці, в окремих дослідженнях приділяють особливу увагу проблематиці наповнення державного бюджету за умов воєнного стану, а також необхідності його збалансування з метою забезпечення фінансування як оборонного сектору, так і соціальної сфери [4, 9].

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ключова проблема, що постає в бюджетному процесі, полягає насамперед у невизначеності щодо обсягів зовнішньої фінансової підтримки, зростанні оборонних витрат та рівні економічної стійкості країни. За цих умов бюджет доводиться постійно коригувати: балансувати, перерозподіляти, скорочувати, а також залучати міжнародні кредити й гранти. Попри це, Україна демонструє здатність справлятися з бюджетними викликами. Водночас надзвичайно важливими залишаються прозорість і підзвітність у сфері державних фінансів – від планування бюджету до звітності щодо доходів і

видатків, ефективного аудиту та управління фінансовими ризиками. Натомість корупційні бар'єри знижують загальний обсяг доступних бюджетних ресурсів і, як наслідок, обмежують можливості держави фінансувати оборонний сектор, стратегічно важливі галузі, розвиток інфраструктури та соціальні програми.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних результатів

Бюджетний процес має ґрунтуватися на стратегічному підході та забезпечувати прозорий, підзвітний і демократичний розподіл публічних ресурсів. Високий рівень прозорості, використання об'єктивних критеріїв за розподілу витрат і вигод, а також легітимність процесу ухвалення рішень є критично важливими складовими частинами ефективного бюджетного управління [10]. Треба пам'ятати, що бюджетування – це лише один з елементів ширшої системи управління державними фінансами, яка охоплює всі аспекти збирання, розподілу та використання публічних коштів [7]. Воно виконує проміжну роль між етапами мобілізації доходів (зокрема через податки й митні надходження) та фактичного використання фінансів на потреби держави, такі як закупівлі, державні послуги та оплата праці. Бюджетування охоплює планування й затвердження витрат, тоді як облік, аудит і контроль (враховуючи внутрішній і зовнішній) здійснюють на наступних етапах бюджетного циклу. Загалом бюджетний процес – це система процедур, у межах якої визначаються обсяги державних доходів і видатків та здійснюється їх розподіл. Зазвичай він містить чотири або п'ять основних етапів, і кожен із них може бути вразливим до проявів корупції. Складність бюджетних процесів істотно ускладнює здійснення ефективного громадського контролю, водночас створюючи численні можливості для корупційних зловживань. Рівень корупційних ризиків може істотно змінюватися як між різними стадіями бюджетного циклу, так і в межах кожного з його етапів. Державний бюджет є ключовим інструментом реалізації політики у всіх сферах діяльності держави. Він чітко відображає реальні політичні пріоритети, оскільки саме через розподіл фінансових ресурсів визначається, що держава насправді вважає важливим. Йдеться не про декларації чи публічні обіцянки, а про конкретне фінансування, виділене на ті чи інші цілі. Через бюджет ухвалюють стратегічні рішення: формується податкова система, визначаються пріоритетні галузі економіки, що отримують підтримку, а також ті сектори, які залишаються поза увагою. Отже, саме бюджетне планування є механізмом, через який держава встановлює свої пріоритети. Рішення влади у сфері бюджету впливають на всі сфери суспільного життя – не лише на працівників бюджетної сфери, які безпосередньо залежать від державного фінансування, а й на бізнес, інвесторів і громадян, які не отримують прямих виплат від держави. Саме тому бюджетний процес викликає таку велику увагу та потребує максимальної ефективності, відкритості й здатності відповідати на реальні потреби суспільства. Водночас втручання особистих інтересів окремих політиків чи посадовців у цей процес має бути повністю усунене. Корупційні бар'єри значно гальмують сталий розвиток держави: вони стримують прихід іноземних інвестицій, обмежують економічне зростання і перешкоджають реалізації інфраструктурних та інших стратегічних проєктів. Незважаючи на всі інші негативні ефекти, саме державний та

місцеві бюджети залишаються найвразливішими до впливу тіньової економіки. Це безпосередньо впливає на рівень бюджетної безпеки та, відповідно, на стійкість усієї системи державних фінансів [23]. Формування бюджету задає основні орієнтири для поточних і капітальних видатків держави, а також визначає підходи до фінансування можливого бюджетного дефіциту. Цей процес передбачає складну аналітичну роботу, яку, зазвичай, виконують вищі структурні підрозділи Міністерства фінансів, іноді за участі технічних експертів і зовнішніх консультантів. Попри те, що на цьому етапі простір для корупційних дій є відносно обмеженим, саме тут можуть бути закладені передумови для майбутніх преференцій у сфері оподаткування або розподілу бюджетних ресурсів. Процедура формування бюджету, залежно від специфіки країни, може розпочинатися більш ніж за рік до початку нового бюджетного періоду. Вона охоплює кілька послідовних етапів, останній з яких полягає в оцінюванні результативності досягнутих цілей.

Відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу України [11], бюджетний процес складається з таких основних стадій:

1. Складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них;
2. Складання проєктів бюджетів;
3. Розгляд проєкту та ухвалення Закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
4. Виконання бюджету, враховуючи внесення змін до Закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет);
5. Підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього [11].

Процес формування державного бюджету має ґрунтуватися на принципах стратегічного, прозорого, підзвітності, справедливого та демократичного розподілу публічних ресурсів [2]. На кожному етапі бюджетного циклу має бути забезпечена управлінська відповідальність, дотримання бюджетного законодавства, здійснення ефективного контролю, аудиту й оцінки результативності використання бюджетних коштів відповідно до чинних норм.

Першим етапом у процесі формування щорічного бюджету зазвичай виступає бюджетна декларація. У різних країнах вона може мати різні назви: Бюджетна стратегія (Budget Strategy Statement), Фіскальна стратегія (Fiscal Strategy Paper), Попередній бюджетний план (Pre-Budget Statement) або Бюджетна методологія (Budgetary Framework Paper). Незалежно від назви, цей документ має рамковий характер і визначає основні орієнтири бюджетної політики на наступний або кілька бюджетних періодів. Бюджетна декларація виконує важливу функцію – вона дає змогу об'єднати економічні можливості держави з її актуальними потребами та урядовими пріоритетами. Формування цього документа повинно спиратися на реалістичні макроекономічні прогнози, оцінку бюджетних доходів і можливих витрат. Саме ці компоненти мають становити єдину аналітичну основу для початку планування бюджету. Ключовою складовою частиною ефективності бюджетної декларації є якісне прогнозування макроекономічних і бюджетних показників. Щоб забезпечити прозорість та суспільну довіру до цього процесу, держава має гарантувати відкритий доступ громадськості до відповідних

прогнозів і обґрунтувань. Однак часто спостерігається низка проблем: громадянське суспільство та інші зацікавлені сторони не залучаються до процесу планування, а зв'язок між коротко- та довгостроковими бюджетними стратегіями залишається слабким або взагалі відсутнім. Окрім того, іноді бюджетні стратегії створюють формально – швидше як інструмент для залучення донорського фінансування, ніж як реальний механізм впливу на розподіл державних видатків. Етап планування відіграє ключову роль у формуванні основи всього бюджетного процесу. Саме на цьому етапі проявляється вплив політичних інтересів, а також існує ризик політичної корупції, яка може підірвати подальше дотримання формальних процедур. Неналежно організоване планування матиме негативні наслідки, створюючи базу для подальших зловживань та нецільового використання бюджетних ресурсів.

Під час підготовки бюджету Міністерство фінансів трансформує політичні пріоритети у конкретні фінансові показники та схеми розподілу коштів. Цей процес має спиратися на чітко визначені плани, макроекономічні прогнози та стратегічні напрями бюджетної політики. Проте на практиці часто спостерігають спотворення цього процесу через низку чинників, зокрема політичний тиск, відсутність належного контролю та вплив окремих інтересів. Затвердження бюджету урядом у межах політичного процесу також відкриває можливості для корупційних дій, особливо якщо суспільний контроль є слабким або формальним. Серед додаткових ризиків – безвідповідальні витрати, маніпуляції з цифрами та завищення фінансових потреб. Корупція на цьому етапі здебільшого має політичний характер і значно посилюється за умов, коли баланс повноважень між виконавчою та законодавчою владою є неефективним або нечітким. Домінування виконавчої влади без належного контролю створює сприятливе середовище для політичної корупції та зловживань у сфері розподілу бюджетних ресурсів [1].

Етап ухвалення бюджету в парламенті є тим моментом, коли демократичні обговорення мають відігравати визначальну роль. Проєкт бюджету повинен проходити ретельний розгляд у парламентських комітетах та обговорення на пленарних засіданнях, враховуючи поетапне голосування за кожну запропоновану поправку. У країнах із авторитарним управлінням цей процес, зазвичай, є скороченим і формальним. Натомість у демократичних державах він повинен забезпечувати прозорість, підзвітність і можливість для широкого обговорення. Втім, навіть у демократичних країнах, що розвиваються, парламентський розгляд бюджету часто не відповідає вимогам через обмежену інституційну спроможність, брак політичної волі або обмеженість у часі. За таких умов існують ризики впливу депутатів із метою просування особистих або вузькогалузевих інтересів, що може призвести до нерівномірного розподілу бюджетних коштів. Попри це, саме на етапі парламентського затвердження бюджету, а частково й під час його формування, громадянське суспільство здатне відігравати конструктивну роль. Громадські організації можуть сприяти удосконаленню бюджетної політики, забезпечуючи зворотний зв'язок із населенням, представниками спільнот та окремими секторами. Вони доносять до урядових структур реальні потреби громадян. Яскравим прикладом ефективного взаємодії громадянського суспільства із владою у сфері бюджетної політики

є діяльність міжнародної організації International Budget Partnership [6]. Це одна з провідних неприбуткових організацій, яка працює на глобальному рівні над підвищенням підзвітності, ефективності й справедливості у сфері управління державними фінансами. Вона співпрацює з громадськими організаціями, місцевими громадами, урядовими реформаторами та експертами з бюджетної аналітики, збирає й аналізує дані, виступає за реформи та допомагає людям здобувати знання та навички, потрібні для участі в ухваленні фінансових рішень, що впливають на їхнє життя. У країнах із значним рівнем корупції, залучення громадянського суспільства нерідко стає єдиним реальним механізмом впливу громадян на бюджетний процес. Україна є однією з країн, яка активно співпрацює з International Budget Partnership у напрямі посилення прозорості та ефективності державного фінансування [6]. На етапі виконання бюджету основну роль у здійсненні фінансових операцій відіграє міністерство фінансів. Саме на цьому етапі відбувається переміщення коштів.

Проте не всі доходи та витрати уряду проходять через стандартну бюджетну процедуру. У деяких випадках використовують позабюджетні фонди – це спеціальні рахунки, які можуть фінансуватися як із бюджетних джерел, так і поза межами офіційного бюджету. Часто такі фонди функціонують не прозоро та з підвищеним ризиком зловживань. Окрім того, державні або військові підприємства, а також компанії з державною часткою іноді здійснюють операції, що не відображаються у бюджетній звітності. Їхні доходи та витрати можуть не проходити через систему офіційного контролю, а управління ними нерідко здійснюють президент, міністр фінансів або інші особи, наближені до владного центру. Паралельно з надходженням коштів або здійсненням видатків, розпорядники бюджетних коштів зобов'язані вести облік своїх фінансових операцій. Звіти про виконання бюджету підлягають внутрішньому аудиту, мета якого – перевірити дотримання фінансових процедур, особливо у сфері державних закупівель, укладання контрактів та загального управління коштами в межах департаментів або міністерств. Після цього Міністерство фінансів об'єднує ці звіти в єдиний документ – Звіт про виконання бюджету, який надалі перевіряється за процедурою зовнішнього контролю. Однак недосконала, непрозора або слабко організована система обліку та звітності значно підвищує ризики корупції. Така ситуація ускладнює виявлення порушень і зменшує шанси на вчасне реагування. У деяких випадках свідомо допускають порушення або приховують фінансові зловживання і корупційні схеми.

Державний бюджет України на 2025 р. став уже четвертим, сформованим за умов воєнного стану, та водночас першим, підготовленим на основі середньострокового бюджетного планування. Його формування базується на положеннях Бюджетної декларації на 2025–2027 рр., що підкреслює важливість збереження макроекономічної та фінансової стабільності за умов збройної агресії з боку Російської Федерації [14]. Пріоритетами Державного бюджету на 2025 р. залишаються безпека, оборона та соціальний захист населення. Такий акцент відповідає послідовному курсу Уряду останніх років. Основним викликом на 2025 р. є забезпечення достатнього бюджетного ресурсу для потреб національної безпеки та оборони, а також покриття значно-

го дефіциту державних фінансів. Відповідно до чинного законодавства, Верховна Рада щороку затверджує Закон про державний бюджет на наступний рік. Згідно з частинами сьомою та восьмою статті 33 Бюджетного кодексу України та частиною першою статті 152 Регламенту Верховної Ради, Кабінет Міністрів зобов'язаний не пізніше 1 червня року, що передує плановому, схвалити Бюджетну декларацію та впродовж трьох днів подати її до парламенту разом з фінансово-економічним обґрунтуванням для розгляду за спеціальною процедурою [11, 12]. Середньострокове бюджетне планування було запроваджено в Україні з 2019 р., а першу Бюджетну декларацію було ухвалено у 2021 році. Однак у наступні роки розроблення такого документа тимчасово припинили через пандемію COVID-19, початок повномасштабного вторгнення та інші кризові обставини, які призвели до призупинення дії відповідних положень Бюджетного кодексу. У 2024 р., з огляду на міжнародні зобов'язання України перед партнерами, було прийнято рішення про відновлення середньострокового бюджетного планування [15]. Міністерство фінансів України виконує ключову функцію у формуванні дохідної частини державного бюджету. На основі основних макропоказників економічного і соціального розвитку країни на середньострокову перспективу, а також аналізу виконання бюджету в поточному і попередніх періодах, міністерство прогнозує доходи бюджету, оцінює обсяги фінансування, повернення кредитів до бюджету, а також визначає орієнтовні граничні показники видатків і обсяги державних кредитів на відповідний період [13]. Наповнення бюджету також безпосередньо залежить від діяльності Державної податкової служби та Державної митної служби України, які підпорядковуються Міністерству фінансів відповідно до положень Кабінету Міністрів.

Відповідно до урядових показників, положення та основні параметри Бюджетної декларації на 2025–2027 рр. базуються на стратегічних завданнях, спрямованих на продовження європейської інтеграції України, а також на положеннях Меморандумів про економічну та фінансову політику, інших національних та міжнародних угодах і документах. У середньостроковій бюджетній політиці держави визначено пріоритети, які мають забезпечити не лише стабілізацію економіки, а й сприяти її комплексному розвитку, активізувати суміжні галузі, підвищити рівень життя населення, покращити демографічну ситуацію та сприяти поверненню громадян, які виїхали за кордон. У цьому контексті передбачається концентрація обмежених фінансових ресурсів держави на ключових напрямках: продовженні європейської інтеграції, впровадженні нової ветеранської політики, розвитку якісної освіти як основи успішної країни, зміцненні оборонного потенціалу в рамках ініціативи «Український щит», формуванні ефективної цифрової держави, реалізації соціального переходу з урахуванням потреб вразливих верств населення, подові стійкої економіки, досягненні енергетичної незалежності, розвитку сучасної медицини та здійсненні масштабної відбудови зруйнованої інфраструктури. Усі ці напрями є взаємопов'язаними та покликані забезпечити довгострокову стійкість держави, її економічну безпеку та поступове повернення до мирного розвитку. Після стрімкого економічного спаду на 28,8% у 2022 р., спричиненого повномасштабним вторгненням Росії, на-

ціональна економіка в 2023 р. показала значну здатність адаптуватися до роботи за умов високих безпечних ризиків, а у 2024 р. економіка України продовжила зростати, незважаючи на тиск повномасштабної війни. За даними Державної служби статистики, темпи зростання реального валового внутрішнього продукту у 2023 р. становили 5,3%. [17]. Основними чинниками, які стали підґрунтям макроекономічної стабільності і сприяли зростанню економіки, стали підтримка з боку міжнародних партнерів, а також здатність бізнесу та суспільства адаптуватися до умов воєнного часу. Подальший розвиток економіки України дуже залежить від безпеки у країні, обсягів і стабільності міжнародної фінансової допомоги, динаміки міграційних процесів та державної фінансової і соціально-гуманітарної політики. Оборонний сектор залишається головним пріоритетом держави, що чітко відображено у бюджеті. Під час війни бюджет країни значною мірою покладається на зовнішні ресурси. На 2025 р. закладено досить стримані прогнози щодо надходжень міжнародної допомоги, зокрема грантових та кредитних коштів, які фактично покривають дефіцит бюджету, а також допомоги, що надходить у натуральній формі і враховується у статті «Інші джерела власних надходжень бюджетних установ». Окрім грантової підтримки, Україна отримує допомогу на військові та гуманітарні потреби, яку з початку повномасштабного вторгнення обліковують через ту ж статтю доходів [21]. 2025 р. в Україні розпочався із забезпеченим зовнішнім фінансуванням на рік, водночас сповільнилось економічне зростання та пришвидшилась інфляція, що стало наслідком війни. У цьому контексті корупційні бар'єри можуть призводити до зниження рівня фінансування дефіцитного державного бюджету, що негативно впливатиме на здатність країни ефективно протистояти тривалій війні. Водночас Україна повинна демонструвати спроможність наповнювати бюджет за рахунок внутрішніх ресурсів. Заплановані доходи державного бюджету на 2025 р. у розмірі 2,3 трлн грн враховують низку заходів, які запроваджені на вимогу міжнародних донорів з метою підтримання стабільності, зокрема, фінансову консолідацію та підвищення податків і зборів. Зокрема, військовий збір було збільшено від 1,5 до 5%, що є ключовим кроком для виконання бюджету та зменшення дефіциту. Проте підвищення податкового навантаження може спричинити низку проблем у довго- і середньостроковій перспективах, серед яких зниження прибутковості підприємств, що зменшить інвестиції у розвиток, модернізацію та інновації, а відтак сповільнить економічне зростання і знизить конкурентоспроможність українського бізнесу на світовій арені. Окрім того, збільшення податків може призвести до зростання цін на товари й послуги, що зменшить споживчий попит і погіршить рівень життя населення, а також скорочення робочих місць через зниження прибутковості підприємств і зниження попиту, що своєю чергою, посилить соціальну напругу й збільшить безробіття. Підвищення податкового тиску також може знизити зацікавленість іноземних інвесторів, які побоюються ризиків для свого бізнесу в Україні, що зменшить надходження інвестицій, потрібних для економічного розвитку. Окрім цього, посилення податкового навантаження може стимулювати зростання тіньової економіки, оскільки підприємства шукатимуть способи уникнути оподаткування, що негативно вплине

на бюджетні надходження і послабить контроль держави над економічними процесами. Це означає, що підвищення податків без ефективної боротьби з корупцією призведе до ще більшого розкрадання державних коштів, а не до їх ефективного використання для потреб оборони [16].

Макропрогноз, який міститься у законі, передбачає зростання реального ВВП на рівні 2,7% у 2025 році. Національний банк України оцінює темпи зростання економіки на 2025 рік у 4,3%, тоді як Міжнародний валютний фонд прогнозує діапазон від 2,5 до 3,5%. Водночас оцінки Міністерства економіки, НБУ, Світового банку, МВФ та Європейського банку реконструкції та розвитку, зроблені наприкінці 2023 – на початку 2024 року, були оптимістичніші і змінювалися від 3,0 до 6,5%. У середньостроковій перспективі очікують пришвидшення економічного зростання: від 2,7 – у 2025 р. до 7,5% – у 2026 р. та 6,2% – у 2027 році. Цей прогноз є обережним, базується на інерційних тенденціях і може змінюватися. Поточний прогноз зростання ВВП відповідає діапазону оцінок МВФ, представлений восени під час перегляду програми Extended Fund Facility для України – від 2,5 до 3,5%. Це нижче за попередні прогнози МВФ, опубліковані в червні 2024 р., де очікуване зростання ВВП на 2025 р. становило 5% [5]. ЄБРР також погіршив свій прогноз із 4,7 до 3,5% зростання економіки України у 2025 р., що відображено у їхньому основному звіті. Загалом, між оцінками Міністерства економіки, НБУ та неурядових експертів, з одного боку, та міжнародних організацій – з іншого, спостерігають помітну різницю у прогнозах. Головним завданням є адаптація бюджетної політики до реальних економічних умов і готовність оперативно її коригувати відповідно до зміни ситуації. Найважливішим фактором, що формує негативні очікування під час перегляду прогнозів, залишається тривала війна. Основними рушіями економічного розвитку вважають продовження співпраці з Міжнародним валютним фондом, іншими міжнародними організаціями та іноземними партнерами, а також подальші реформи, необхідні для повноцінного членства України в Європейському Союзі. З огляду на прогнозовані темпи зростання ВВП і експортних операцій у 2026-2027 рр., високі показники передбачають припинення військових дій та пришвидшене відновлення економіки. Водночас нестабільність воєнної ситуації і світова політична кон'юнктура створюють значний рівень невизначеності стосовно подальшого розвитку подій. Через це прогноз економічного та соціального розвитку України може зазнавати коригувань як у коротко-, так і середньостроковій перспективах. Ризики на 2025 р. залишаються досить високими, і у разі реалізації негативного сценарію МВФ прогнозує падіння ВВП на 2,5%, що призведе до невиконання планових доходів та видатків бюджету.

У 2025 р. видатки державного бюджету України становлять приблизно 3,9 трлн грн, і, як і попередніми роками, значну їх частку спрямовують на забезпечення воєнних потреб. Така структура витрат логічно випливає з умов повномасштабної війни, проте водночас висвітлює інший критичний аспект – глибоку залежність бюджету від міжнародної фінансової допомоги. Це, своєю чергою, вказує на необхідність проведення ґрунтовних реформ у сфері управління державними фінансами та активного пошуку внутрішніх джерел доходів. Уповільнення економічного зростання в майбутньому

лише підсилює потребу в стратегічному бюджетному плануванні для збереження фінансової стабільності держави. Основним фіскальним ризиком залишається дефіцит доходів – власних ресурсів недостатньо для повного покриття видатків, і як результат, дефіцит бюджету на 2025 р. становить 1,6 трлн грн.

Ще одним суттєвим бар'єром для бюджетної політики України є невизначеність і складність точного планування державних видатків. За умов тривалої війни можливе загострення бойових дій, подальше поглиблення гуманітарної кризи та, як наслідок, різке зростання потреб у фінансуванні додаткових витрат. У такому контексті особливо критично виглядає зменшення соціальних видатків. На 2025 р. передбачено 431,5 млрд грн на соціальні потреби, враховуючи пенсії, що на 33 млрд грн менше, ніж у 2024 році. Це скорочення може мати серйозні наслідки для вразливих груп населення, які залежать від державної підтримки, і додатково підвищити соціальну напругу за умов війни [21]. Гуманітарна ситуація в Україні залишається складною, оскільки триває війна. Найуразливіші верстви населення стикаються зі значною нестачею захисту, продовольства, доступу до медичних і соціальних послуг. За оцінками Всесвітньої продовольчої програми ООН, майже 40% населення України – тобто близько 14,6 млн осіб – потребують різноманітної гуманітарної допомоги [4]. Це безпосередньо впливає на пріоритети соціальних видатків у структурі державного бюджету. Водночас основна частина видаткової частини бюджету традиційно спрямовується на сектор безпеки та оборони. У 2025 р. до найбільших за обсягами видатків у цьому напрямі належать фінансування діяльності Збройних Сил України, придбання, модернізація та ремонт озброєння, утримання та забезпечення Національної гвардії, Національної поліції, Державної прикордонної служби, Державної спеціальної служби транспорту, а також реформування та розвиток оборонно-промислового комплексу. Така структура витрат створює виклик для забезпечення належного фінансування соціальної сфери за умов обмежених ресурсів. Стосовно майбутньої відбудови країни, корупція посідає перше місце з-поміж інших можливих ризиків. Відповідні дані оприлюднила Transparency International Ukraine у соціологічному дослідженні, яке опубліковано у червні 2023 р. [9]. Корупція тут впливає: зменшує можливості виробництва власної зброї, чинить перешкоди для забезпечення військових, створює широкий простір для зловживань у сфері закупівель, скорочує обсяг державного бюджету і відповідні можливості фінансувати оборону, стратегічні сектори, інфраструктуру та соціальну сферу.

У середньо- та довгостроковій перспективах покриття дефіциту державного бюджету має ґрунтуватися не стільки на зовнішній допомозі, скільки на збільшенні внутрішніх доходів. Це передбачає стимулювання економічної активності через створення нових підприємств, розширення ринку праці та підтримку бізнесу, що, своєю чергою, сприятиме зростанню податкових надходжень. Міністерство економіки України вже впроваджує низку ініціатив, спрямованих на підтримку підприємництва та розвиток малого і середнього бізнесу, зокрема через грантові програми, пільгове кредитування й інші форми допомоги. Проте паралельно з цим залишається масштабною проблема тіньової економіки. За оцінками Інституту соціально-економічних трансформацій, обсяги ухилення від сплати податків і уник-

нення оподаткування щороку сягають від 460 до 700 млрд грн. Ці кошти могли б суттєво посилити бюджетну спроможність держави, якби були легально мобілізовані через ефективну податкову систему. Для реалізації такого потенціалу потрібні глибокі та системні реформи. Насамперед ідеться про модернізацію системи адміністрування доходів, забезпечення прозорості в роботі податкових і митних органів, а також боротьбу з корупцією, яка є головною перешкодою на шляху до справедливого та ефективного оподаткування. Без цих змін досягнення фіскальної стійкості за умов війни та відбудови залишатиметься вкрай складним завданням.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Станом на сьогодні бюджетні показники України формуються за умов значної кількості ризиків, які потребують своєчасного та ефективного реагування, а також високого рівня прозорості з боку органів державної влади. Одним із головних викликів залишається зростання потреб у фінансуванні оборонного сектору. У разі збереження або посилення бойових дій, відбуватиметься збільшення витрат на утримання військовослужбовців, закупівлю озброєння, техніки та боєприпасів. Одночасно із цим посилюється економічний тиск через руйнування інфраструктури, зокрема енергетичної та портової, а також порушення логістичних шляхів, що впливає на загальну економічну активність. Це, своєю чергою, може призвести до збільшення дефіциту бюджету та зростання частки зовнішнього державного боргу. У процесі пошуків джерел фінансування держави, можливе підвищення податків. Також може виникнути необхідність термінового перерозподілу бюджетних коштів на оборону та погашення боргів, як це вже відбувалося попередніми роками. За умов інфляції, девальвації гривні та зростання податкового тиску, збереження соціальних виплат на рівні 2024 р. суттєво знижує купівельну спроможність населення, що може призвести до посилення міграції та дефіциту робочої сили всередині країни. Не менш значущим є ризик нерегулярного чи недостатнього надходження зовнішнього фінансування, яке, окрім загальної геополітичної ситуації, ускладнюється питаннями довіри та корупції. За таких умов державі доведеться активніше залучати внутрішні резерви, які вже є вкрай обмеженими, що може поставити під загрозу фінансову стійкість країни. Усі ці фактори вимагають підтримки ретельного та постійного балансування між потребами оборони та фінансуванням соціально-гуманітарного сектору, щоб зберегти стабільність державного бюджету.

Перспективи подальших досліджень охоплюють аналіз та розроблення шляхів зміцнення прозорості й підзвітності у сфері управління державними фінансами. Це, зокрема, удосконалення процесів бюджетування, підвищення якості звітності щодо надходжень і витрат держави, посилення незалежного аудиту, а також впровадження ефективного управління фінансовими ризиками. Особливої уваги потребують механізми боротьби з тіньовою економікою та корупційними бар'єрами, які мають істотний вплив на стійкість державного бюджету та довіру до фінансової системи.

References

1. Anti-Corruption Helpdesk. (2024). Topic guide: The budget process. Transparency International. <https://knowledgehub.transparency.org/guide/topic-guide-the-budget-process>.

2. Anti-corruption recourse centre (2025). U4 Basic Guide Budget process. URL: <https://www.u4.no/topics/budget-process/basics>.
3. European Bank (2025). The EBRD in Ukraine. URL: <https://www.ebrd.com/home/what-we-do/where-we-invest/ukraine.html>.
4. Executive Board. World Food Programme. (2024). Ukraine interim country strategic plan (2025–2027). URL: <https://wfp.tind.io/record/130034>
5. International monetary fund (2025). The Extended Fund Facility (EFF) URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/Extended-Fund-Facility-EFF>.
6. Internationalbudget (2023). A note on Ukraine's performance on the Open Budget Surve. Ukraine. Which countries lead in budget accountability? Which ones need improvement? URL: <https://internationalbudget.org/open-budget-survey/country-results/2023/ukraine>
7. Morgner, M., & Chêne, M. (2015). *Topic Guide: Public Financial Management*. Transparency International. URL: <https://knowledgehub.transparency.org/guide/topic-guide-on-public-financial-management/4996>.
8. Pravo (2025). Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України. Сформовано на основі Бюджетної декларації на 2025-2027 роки та прогностичних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2025-2027 роки. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/analiz-okremykh-polozhen-byudzhethnoyi-deklaratsiyi-na-2025-2027-roky-ekspertni-vysnovky/>
9. Transparency International Ukraine. (2025). Як саме ви можете боротися з марнотратством бюджету і корупцією в закупівлях. URL: <https://ti-ukraine.org/>.
10. UNODC (2025). Universal module series. Module 4: Corruption in the public sector. Vienna: United Nations. URL: <https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-4/index.html>.
11. Верховна Рада України (2010). Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року № 2456-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
12. Верховна Рада України (2024). Про Державний бюджет України на 2025 рік № 4059-IX. від 19.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20>
13. Верховна Рада України (2024). Щодо Бюджетної декларації на 2025-2027 роки, схваленої Кабінетом Міністрів України. Комітет Верховної Ради України з питань бюджету. 24 липня 2024. URL: https://budget.rada.gov.ua/news/Zakonoproektna_robota/Visnovki_ZP_golovni_9skl/78665.html.
14. Кабінет Міністрів. (2024). Про схвалення Бюджетної декларації на 2025–2027 роки. Постанова № 751 від 28.06.2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhalennia-biudzhethnu-deklaratsiiu-na-20252027-roky-a751mof.gov.ua+5>.
15. Казюк, Яніна. (2025). Аналіз окремих положень Бюджетної декларації на 2025-2027 роки: експертні висновки. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/analiz-okremykh-polozhen-byudzhethnoyi-deklaratsiyi-na-2025-2027-roky-ekspertni-vysnovky/>.
16. Канєва, Т. В. (2021). Бюджет у системі фінансово-економічних відносин: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 392.
17. ЛЗІ (2025). Основні виклики та пріоритети Держбюджету 2025 року. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/osnovni-vyklyky-ta-priorytety-derzhbyudzhetu-2025-roku/#c>.
18. Лісовий, А. В., Проскура, К. П., Кирпа, С. В., Савченко, А. М., Скорик, М. О., et al. (2024). Організаційно-економічний механізм протидії тіншовій економіці та корупції: Монографія, за заг. ред. А. В. Лісового. Державний податковий університет. Ірпінь, 246.
19. Макаренков, О. Л., Коломоєць, Т. О., Тупахіна, О. В., Кушнір, С. М., & Кушнір, С. О. (2022). Загальноєвропейська конвергенція правових, економічних та культурологічних основ попередження корупції: навчальний посібник, 240.
20. ОЕСР. (2024). Посібник ОЕСР з публічної доброчесності, ОЕСР Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/5b2fe28c-uk>
21. Палійчук, Т., & Мироненко, О. (2024). Огляд бюджету-2025. Центр економічної стратегії. URL: <https://ces.org.ua/oglyad-byudzhetu-2025/>.
22. Центр політико-правових реформ. (2025). Основні прогностичні макропоказники економічного і соціального розвитку України: Сформовано на основі Бюджетної декларації на 2025–2027 роки та прогностичних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2025–2027 роки. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/analiz-okremykh-polozhen-byudzhethnoyi-deklaratsiyi-na-2025-2027-roky-ekspertni-vysnovky/>.
23. Яворський, П. (2015). Якою повинна бути бюджетна резолюція: міжнародний досвід та рекомендації для України. Європейський інформаційно-дослідницький центр. Аналітична записка. URL: <https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/11.pdf>

T. B. Mik

Ukrainian National Forestry University, Lviv, Ukraine

CORRUPTION CONTEXTUAL BARRIERS TO BUDGET REVENUE: IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY THREATS

Introduction. Corruption is one of the most serious threats of the modern era. It leads to the irrational use of public resources, intensifies social and economic inequality, causes public discontent and political tension, and undermines citizens' trust in state institutions. Such practices contribute to the deepening of poverty and the unequal distribution of income, limiting equal opportunities for citizens in the political, economic, and social spheres. It is important to understand the complex and multifaceted nature of corrupt practices. Among the most destructive forms are influence peddling, embezzlement of budget funds, use of confidential information for personal gain, and abuse of official authority. These actions cause significant harm not only to the well-being of citizens but also to the overall security of the state. Some of the most common consequences of corruption include excessive budget expenditures, delays in project implementation, and inefficient use of financial resources. It is important to emphasize that open access to information alone is not enough – the implementation of effective control and accountability mechanisms is necessary to ensure real oversight over the use of public funds. In the context of anti-corruption efforts, the state budget formation process plays a particularly crucial role, as it occupies a key position in the system of economic security. Therefore, studying the impact of corruption barriers on budget stability is an extremely important and timely step.

Materials and Methods. The study employs scientific methods such as the systemic approach, which allows for the examination of corruption barriers not in isolation but in close connection with the financial, economic, legal, and security systems of the state; the statistical method, used to process and interpret economic growth forecasts for Ukraine; and functional analysis, applied to clarify the tasks assigned to each stage of the budgetary process and how corruption-related influences distort the performance of these functions. The analysis is based on normative legal documents, statistical data, analytical reports from government agencies, international organizations, and expert evaluations.

Analysis of Literary Sources. Key aspects related to corruption factors in the budgetary sphere are addressed in a large number of academic studies. Budgeting is only one component of the broader field of public financial management, which encompasses all aspects of public finance and government expenditures. Most works emphasize the critical importance of transparency, objective cri-

teria for financial allocation, and the legitimacy of decision-making processes. The budget process is typically divided into four or five stages, and corruption can affect each of them. A significant number of studies focus on the challenges and priorities of the State Budget for 2025, and a detailed analysis of the provisions of the Budget Declaration for 2025–2027. Given the threats to national security, some research pays special attention to the issue of filling the state budget under martial law and the need to balance it in order to ensure adequate funding for both the defense sector and the social sphere.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. The key challenge in the budgetary process lies primarily in the uncertainty regarding the volume of external financial support, the growing defense expenditures, and the level of the country's economic resilience. Under these conditions, the budget must be constantly adjusted: rebalanced, reallocated, reduced, and supplemented by international loans and grants. Despite these challenges, Ukraine continues to demonstrate its capacity to manage budgetary pressures. At the same time, transparency and accountability in public finance remain critically important – from budget planning to reporting on revenues and expenditures, effective auditing, and financial risk management. However, corruption-related barriers reduce the overall volume of available budgetary resources and, as a result, limit the state's ability to finance the defense sector, strategically important industries, infrastructure development, and social programs.

Results. The process of forming the state budget must be based on the principles of strategic, transparent, accountable, fair, and democratic allocation of public resources. At every stage of the budget cycle, it is essential to ensure managerial responsibility, compliance with budgetary legislation, and the implementation of effective control, auditing, and performance evaluation of budget expenditures in accordance with current regulations. Government decisions in the budgetary sphere affect all areas of public life – not only public sector employees who directly depend on state funding, but also businesses, investors, and citizens who do not receive direct payments from the state. This is why the budget process attracts such significant attention and requires maximum efficiency, transparency, and the ability to respond to the real needs of society. At the same time, the interference of personal interests by individual politicians or officials in this process must be completely eliminated. Corruption barriers significantly hinder the sustainable development of the state: they deter foreign investment, restrict economic growth, and obstruct the implementation of infrastructure and other strategic projects. Despite all other negative effects, it is the state and local budgets that remain most vulnerable to the influence of the shadow economy. This directly affects the level of budgetary security and, consequently, the resilience of the entire public finance system. Deep and systemic reforms are urgently needed today. First and foremost, this involves the modernization of the revenue administration system, ensuring transparency in the work of tax and customs authorities, and combating corruption, which remains the main obstacle to fair and efficient taxation. Without these changes, achieving fiscal sustainability amid the conditions of war and reconstruction will remain an extremely challenging task.

Discussion. The State Budget of Ukraine for 2025 is the fourth to be formulated under martial law and, at the same time, the first to be prepared based on medium-term budget planning. Its formation is grounded in the provisions of the Budget Declaration for 2025–2027, which emphasizes the importance of maintaining macroeconomic and financial stability in the context of armed aggression by the Russian Federation. The key priorities of the 2025 State Budget remain security, defense, and social protection of the population. The state's medium-term budget policy outlines priorities aimed not only at stabilizing the economy but also at promoting its comprehensive development, stimulating related sectors, improving living standards, enhancing the demographic situation, and encouraging the return of citizens who have gone abroad. In this context, the limited financial resources of the state are expected to be concentrated on key areas: advancing European integration, implementing a new veterans' policy, developing quality education as the foundation of a successful nation, building an effective digital state, realizing a social transition that addresses the needs of vulnerable groups, fostering a resilient economy, achieving energy independence, advancing modern healthcare, and carrying out large-scale reconstruction of destroyed infrastructure. All of these directions are interrelated and are intended to ensure the state's long-term resilience, economic security, and gradual return to peaceful development.

At the same time, Ukraine must demonstrate the ability to generate budget revenues through internal resources. The projected state budget revenues for 2025 take into account a number of measures introduced at the request of international donors to maintain stability, including fiscal consolidation and increased taxes and fees. However, the intensification of the tax burden may stimulate the growth of the shadow economy, as businesses will seek ways to evade taxation – which could negatively affect budget revenues and weaken state control over economic processes. This means that raising taxes without effective anti-corruption measures will likely lead to increased embezzlement of public funds rather than their efficient use for defense needs.

A significant barrier to Ukraine's budget policy is the uncertainty and complexity of accurately planning state expenditures. In the context of ongoing war, further escalation of hostilities, deepening of the humanitarian crisis, and, as a result, a sharp increase in funding needs for additional expenditures cannot be ruled out. Corruption exacerbates this situation by reducing the country's capacity to produce its own weapons, hindering the supply of military equipment, creating broad opportunities for abuse in procurement processes, shrinking the state budget, and limiting the ability to fund defense, strategic sectors, infrastructure, and the social sphere.

In the medium- and long-term perspective, covering the state budget deficit should rely not so much on external assistance as on increasing domestic revenues. This requires stimulating economic activity through the creation of new enterprises, labor market expansion, and support for businesses – all of which, in turn, will contribute to the growth of tax revenues.

Conclusions. As of today, Ukraine's budget indicators are being formed under conditions of significant risk, which require timely and effective responses, as well as a high level of transparency from state authorities. One of the main challenges remains the growing need to finance the defense sector. If hostilities persist or intensify, expenditures will continue to rise for the maintenance of military personnel, the procurement of weapons, equipment, and ammunition. At the same time, economic pressure is increasing due to the destruction of infrastructure-particularly energy and port facilities – as well as disruptions to logistics routes, all of which negatively affect overall economic activity. This, in turn, may lead to a widening budget deficit and an increase in the share of external public debt.

According to estimates by the Institute for Socio-Economic Transformation, annual tax evasion and avoidance in Ukraine amount to between UAH 460 and 700 billion. These funds could significantly strengthen the state's fiscal capacity if they were legally mobilized through an effective tax system. Unlocking this potential requires deep and systemic reforms, primarily the modernization of revenue administration, ensuring transparency in the operation of tax and customs authorities, and tackling corruption, which remains the main obstacle to fair and efficient taxation. Without these changes, achieving fiscal sustainability amid war and post-war recovery will remain an extremely difficult task.

Keywords: budget, budgetary process; corruption risks; public finances; national security; state defense capability; budget revenues.